

Л. Лузан

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Стрімка перебудова, яка відбувається в соціальній сфері життя, інтеграція України в європейське співтовариство вимагають кардинальних змін у галузі освіти, орієнтованих на нові цінності та результат. Як зазначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, держава має забезпечити особистісний розвиток людини, згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя.

Переорієнтація системи освіти на компетентнісну модель діяльності суб'єктів навчального процесу, на надання якісних освітніх послуг має відбутися в управлінні розвитком професійної компетентності вчителів.

В умовах стрімкого розвитку суспільства стає нагальною потреба у висококваліфікованих спеціалістах, які зможуть демонструвати здатність і виявляти готовність перебудовувати свою професійно-педагогічну діяльність відповідно до нової ситуації, що значною мірою залежить від їхнього професійного рівня й майстерності. Як показало вивчення стану управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти, у сучасних умовах спостерігається розрив між новими завданнями, які стоять перед педагогічними працівниками, і якістю їхньої реальної професійної діяльності. Особливо це стосується вчителів філологічних дисциплін, які, незважаючи на теоретичну підготовку у вищих навчальних закладах, не готові до розв'язання проблем, визначених нормативно-правовими документами, а саме: формування комунікативної та літературної компетентностей, навчання орієнтуватися в інформаційному потоці, що постійно зростає, умотивування самостійно навчатися й самовдосконалюватися. Тому особливого значення

набуває проблема розвитку професійної компетентності вчителів взагалі й філологічних дисциплін зокрема.

Питання підвищення кваліфікації педагогів розглядали В. Бондар, Т. Борова, Л. Ващенко, О. Галус, С. Гончаренко, Л. Даниленко, М. Дробноход, Г. Єльнікова, Н. Клокар, М. Красовицький, А. Кузьмінський, Ю. Кулюткін, М. Кухарєва, М. Лапенко, В. Маслов, В. Олійник, В. Онушкін, Л. Покроєва, Н. Протасова, М. Романенко, З. Рябова, В. Сидоренко, Т. Сорочан, О. Тонконога, Т. Хлебнікова, П. Худоминський, А. Чміль, Т. Шамова, І. Якухно.

Значну увагу науковці приділяють дослідженню проблем професійної компетентності вчителів, зокрема: А. Адольф, Т. Борова, Ю. Варданян, Р. Гільмєєва, І. Гришина, М. Елькін, Е. Соф'янц, В. Стрельников, Л. Шевчук (професійна), В. Бездухов, Л. Большакова, Т. Добудько (педагогічна), Н. Кузьміна, Н. Лісова, М. Лук'янова, А. Маркова, Л. Мітіна, Н. Яковлєва (психологічна), Н. Єршова (соціально-перцептивна), І. Котлярова, Л. Хоружа (загальнокультурна та етична), В. Кузовлєв, Л. Петровська, В. Сидоренко (комунікативна), І. Єрмаков, Л. Сохань (життєва) компетентності.

Компетентнісний підхід у сучасній освіті досліджували як окремі науковці (Н. Бібік, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Шишов), так і міжнародні організації (Міжнародна комісія Ради Європи, експерти країн Європейського Союзу, ЮНЕСКО, Міжнародний департамент стандартів, Організація економічного співробітництва та розвитку).

У межах нашої статті викликали інтерес наукові праці вчених, які займалися проблемами неперервної освіти та управлінням розвитку професійної компетентності педагогів: О. Ануфрієвої, В. Базелюка, В. Беспалька, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, І. Жерносека, В. Зверєва, Ю. Конаржевського, С. Крисюка, Ю. Кулюткіна, І. Лернера, В. Мельник, Л. Набоки, Н. Ничкало, В. Олійника, В. Онушкіна, Н. Островерхової, Н. Протасової, Л. Пуховської, В. Пуцова, М. Романенка, З. Рябової, В. Саюк,

В. Семиченко, К. Старченко, Т. Сущенко, О. Тонконоги, Д. Татьянченка, П. Худоминського, В. Якуніна та ін.

Проте аналіз наукових джерел щодо теоретичного обґрунтування та практика вивчення стану управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної освіти дає змогу стверджувати, що питанню інноваційних підходів до розвитку професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної освіти недостатньо приділено уваги в теорії та на практиці.

Тому виокремлюється декілька суперечностей між:

- необхідністю постійного професійного розвитку педагогічних працівників і недостатньою мобільністю системи підвищення кваліфікації;
- необхідністю оперативного коригування змісту підвищення кваліфікації та недостатньою підготовленістю навчальних закладів післядипломної освіти до оперативного реагування на запити педагогів.

У розв'язанні зазначених суперечностей важливу роль має відіграти гнучка система післядипломної освіти, яка створила б умови для постійного розвитку професійної компетентності педагогів. Завдяки цьому долався б розрив між здобутою професійною підготовкою вчителів філологічних дисциплін у вищому навчальному закладі та новими вимогами науки та суспільства до вчителя-словесника.

Отже, актуальність зазначеної проблеми та недостатність її розроблення зумовили вибір теми статті «Інноваційні підходи до розвитку професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти».

З метою якісної підготовки вчителів філологічних дисциплін до нової освітньої парадигми необхідно впроваджувати в закладах післядипломної педагогічної освіти інноваційні методи та форми навчання під час проведення занять за декількома напрямками.

Одним із таких напрямів підвищення професійної компетентності слід визнати демократизацію навчального процесу, що означає надання слухачам

«права голосу» в питаннях визначення змісту та методів навчання, які використовуються на курсах підвищення кваліфікації. Маємо на увазі проведення анкетування з метою виявлення реальних потреб тих, хто навчається, їхнього ставлення до того, для чого та як їх навчають, їхньої навчальної мотивації. Це дасть змогу в закладах післядипломної освіти вносити зміни у організації проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів відповідно до отриманих результатів досліджень та обстежень.

Окреслений мотиваційно-компетентнісний підхід має здійснюватися в три етапи. На етапі прогнозування виявляють мотиваційну сферу слухачів щодо сформованості пізнавальної, розвивальної, дослідницької, комунікативної функцій, через анкетування, колективні та індивідуальні бесіди, творчі завдання визначають психологічну готовність слухачів до сприйняття матеріалу.

На змістово-пошуковому етапі викладачі закладів післядипломної освіти (ПО) структурують зміст навчального матеріалу, добирають мотиваційні технології, методи й прийоми, інтегровані матеріали з методики викладання мов та літератури. Завдяки цьому позитивно може змінитися динаміка зростання навчальної мотивації.

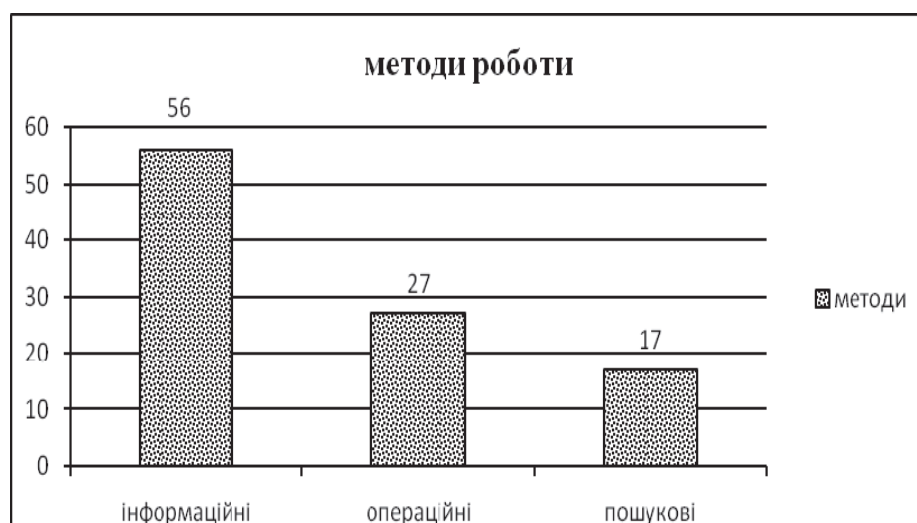
На етапі моніторингу відстежується рівень сформованості мотиваційних і життєвих компетенцій слухачів, ефективність формування професійної компетентності вчителя-словесника, динаміка якості навчальних досягнень слухачів.

Важливим напрямом під час проведення занять на курсах підвищення кваліфікації вчителів є впровадження кооперативного навчання, що базується на спільній роботі слухачів над навчальними завданнями проблемного характеру (наприклад, у виконанні підсумкових проєктів), коли об'єднанням зусиль, тобто кооперацією слухачів досягається спільна мета. Кооперативне навчання вимагає такої організації навчального процесу, за якої як в аудиторії, так і за її межами слухачі постійно працюють у парах та малих групах.

Кооперативна форма роботи викликає потребу у використанні проблемного підходу до навчання. Це вимагає від викладачів курсів підвищення кваліфікації такої постановки навчальних завдань для слухачів, щоб їх виконання обумовлювало не просте репродукування отриманих знань, а творче їх використання для розв'язання нових, нестандартних задач у нових, нестандартних ситуаціях.

З метою творчої реалізації науково-методичної проблеми викладачі закладів післядипломної педагогічної освіти обирають операційно-пошукові технології впровадження на заняттях комунікативної компетентності й застосовують різні методи роботи: інформаційні (бесіда, демонстрація, консультування, лекція, експертиза), операційні (алгоритм, відеоконфронтація, самокритика, ситуативне моделювання, технології колективно-групового навчання, модифіковані схеми), пошукові методи (мовознавчі розробки, сучасні підходи до аналізу художніх текстів, аналіз твору на межі з іншими галузями науки, ділові інноваційні ігри, дослідження).

З метою дослідження результативності методів навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін було проведено аналіз у межах КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти».

Рис. 1. Методи навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін

Зазначений на рис. 1 результат дослідження дає змогу зробити висновки, що необхідна інтенсифікація навчального процесу та максимальна активізація слухачів у ньому. Для цього викладачам закладів післядипломної педагогічної освіти потрібно надавати перевагу активним методам та формам роботи:

- перетворення лекцій на інтерактивні, а саме: упровадження коротких співбесід «запитання – відповідь» зі слухачами; проведення коротких тестів на 5–10 хвилин, що демонстрували б розуміння слухачами викладеного матеріалу, діагностування, анкетування щодо визначення, наприклад, читацької компетентності учнів тощо;
- перетворення практичних занять/семінарів на так звані майстерні, тобто такі види занять, де слухачі в процесі обговорень, дискусій розв’язують значущі фахові проблеми на основі власного досвіду;
- упровадження в практичні/семінарські/лекційні заняття презентацій, самостійно підготовлених не тільки викладачами, а й слухачами;
- широке застосування рольових та ділових ігор;
- активне проведення майстер-класів слухачами на практичних/семінарських заняттях.

Викладачі закладів ППО мають змогу широко впроваджувати вищезазначені методи, оскільки цьому сприяє програма освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін. У ній передбачено три основні модулі: суспільно-гуманітарний, професійний, діагностико-аналітичний. Суспільно-гуманітарний модуль містить теми, пов’язані із загальними підходами до організації навчального процесу, спрямовані на підвищення рівня базових та загальнофахових компетентностей учителів-словесників. Професійний модуль передбачає ознайомлення слухачів з актуальними проблемами методики викладання предмета та формування в учителів компетентностей, необхідних для ефективного використання їх під час викладання предмета.

Усім відомо, що професійне становлення особистості — це послідовні якісні зміни в досвіді професійної діяльності, ставлення особистості до обраної професії, до специфічних або суспільних цінностей, до себе й результату своєї професійної діяльності. Тому на курсах підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін у Харківській академії неперервної освіти пропонуються додаткові спеціальні курси, метою яких є розвиток професіоналізму вчителя мови і літератури, зменшення опору інноваціям, актуалізація професійного потенціалу, формування професійної компетентності, професійне виховання педагогів.

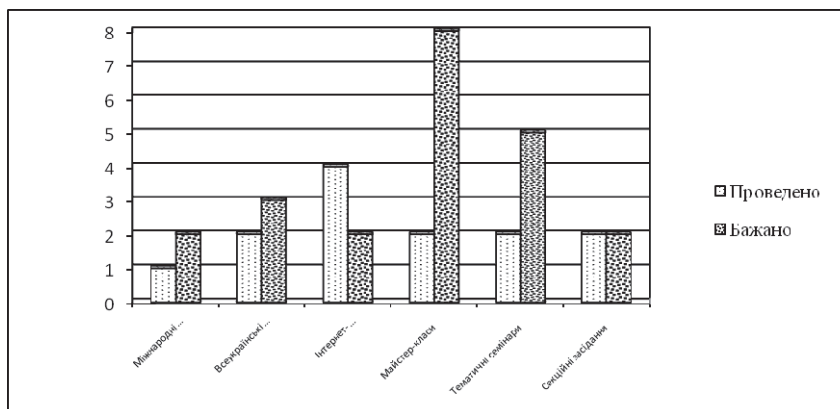
Відповідно до цієї мети розроблено програми спецкурсів «Формування професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін», «Використання ІКТ учителем філологічних дисциплін у професійній діяльності», «Культура мовлення. Ділова українська мова», що відповідають вимогам післядипломної педагогічної освіти на сучасному етапі:

- визначають соціально-професійну спрямованість учителя;
- виявляють рівні компетентності;
- розвивають професійну мобільність учителів мови і літератури, здібності до самоосвіти, самоменеджменту, знаходження індивідуального стилю педагогічної діяльності;
- розвивають творчий потенціал учителя-словесника;
- формують установки на професійне зростання, готовність до нововведень.

Важливим напрямом навчальної діяльності курсів підвищення кваліфікації вчителів української мови та літератури є також організація самостійної роботи кожного педагога. Науково-практичні матеріали мають на меті допомогти слухачам визначити пріоритети цієї роботи й поглибити науково-теоретичні знання із загальної, вікової педагогічної психології, психолого-педагогічних основ навчання й виховання дітей, ознайомити із сучасним змістом методики викладання української мови та літератури.

Самостійна робота передбачає поглиблення й закріплення теоретичних знань, формування практичних навичок, пов'язаних з педагогічною діяльністю вчителя-словесника, пошук найбільш ефективних методів навчання та виховання учнів, а також формування умінь вчителя працювати в умовах вибору педагогічної позиції, технології, сучасного дидактичного матеріалу, змісту й форм навчання.

Підвищенню рівня професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін сприяє проведення міжнародних та всеукраїнських тематичних конференцій, інтернет-конференцій у режимі чат з питань модернізації шкільної мовно-літературної освіти, майстер-класів, тематичних семінарів, секційних засідань (рис. 2).

Рис. 2. Рівень забезпечення навчально-методичною літературою слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін у закладах ППО

Усе вищезазначене дає можливість визначити основні шляхи збагачення знань і підвищення професійної кваліфікації вчителів української мови і літератури:

- вивчення державних документів з актуальних питань філологічної освіти й національного виховання;
- самостійне опрацювання наукової психолого-педагогічної, методичної, лінгвістичної літератури, тобто самоосвіта;

- вивчення досвіду роботи словесників та самоаналіз власного досвіду;
- мотивація до участі в конкурсах «Учитель року»;
- участь у роботі методичних об'єднань, конференцій, семінарів, вебінарів;
- заняття в школі перспективного педагогічного досвіду;
- взаємовідвідування уроків, організація відкритих уроків у міжтестастійний період.

Отже, аналіз стану управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти засвідчив, що слухачі потребують активних методів роботи (зокрема когнітивних та креативних). Актуальними для словесників є методи диференційованого навчання, тобто вчитель має бути активним діячем на заняттях різних типів. Ураховуючи це, викладачі закладів ППО повинні мати у своєму арсеналі лекції проблемно-пошукового характеру й обов'язково звертати увагу на мотиваційний аспект у роботі. Настав час усвідомити, що лекція, як загальноаудиторна форма навчання є найбільш неефективною серед інших форм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про професійний розвиток працівників» від 12 січня 2012 р. № 4312-VI [електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. — № 39, ст. 462. — Режим доступу: [www.URL:http://zakon2.rada.gov.ua/lavas/4312-17](http://zakon2.rada.gov.ua/lavas/4312-17)
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти від 23 листоп. 2011 р. № 1392 [електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.URL:http://zakon2.rada.gov.ua/lavs/show/1392-2011-%DO%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/lavs/show/1392-2011-%DO%BF)
3. Кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності педагогічних працівників: аналітичний звіт за результатами дослідження з освітньої політики: у 2 кн. — Кн. 1 / Л. М. Ващенко, Н. М. Чепурна, О. П. Щолокова, Т. А. Борова [та ін.] ; за заг. та наук. ред. Г. В. Єльнікової. — К. ; Черкаси : БАТ «Поліграфкнига», 2010. — 128 с.
4. Кільова Г. Післядипломна педагогічна освіта вчителів у контексті стратегії навчання упродовж життя / Г. Кільова // Післядипломна освіта в Україні. — 2012. — № 1. — С. 20–24.

5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики: колективна монографія / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — 112 с.

6. Лузан Л. О. Інноваційні підходи до розвитку управління процесом неперервної освіти / Л. О. Лузан // Нова педагогічна думка. — 2012. — № 2. — С. 60–66.

7. Лузан Л. О. Теоретичні аспекти «Навчання впродовж життя» через систему післядипломної педагогічної освіти / Л. О. Лузан // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. — Херсон : РІПО, 2011. — Вип. 12, ч. 2. — 293 с.

8. Олійник В. В. Організація освіти для дорослих / В. В. Олійник // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2010. — № 2. — С. 13.

9. Сидоренко В. В. Шляхи удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання: навч.-метод. посіб. / В. В. Сидоренко. — Донецьк : Каштан. — 2008. — 192 с.